

कळंब तालुक्यातील कोलाम जमातीचे आर्थिक व सामाजिक संरचनेचे भौगोलिक अध्ययन

प्रा. एन. व्ही. नरुले

(भूगोल विभाग प्रमुख)

इंदिरा महाविद्यालय, कळंब, जि.यवतमाळ (महा.)

प्रस्तावना :-

पृथ्वीवरिल नैसर्गिक पर्यावरणात राहणाऱ्या तसेच संपूर्ण जीवन नैसर्गिक घटकांवर अवलंबून असणाऱ्या लोकांना आदिवासी किंवा आदिम जमातीचे लोक म्हणून संबोधल्या जाते. आद्यपाषाण युगापासून ते धातू युगापर्यंत मानवाचा प्रवास हेच दर्शवितो की, जगाच्या कोणत्या ना कोणत्यातरी भूभागावर मानव आपले वास्तव्य करून स्थिरावू लागलेले आहे. त्यापैकी काहींनी खेडी पसंत केली तर काहींनी जंगले किंवा लोकवस्ती पासून दुर्गम दूर अशा ठिकाणी वास्तव्य केलेले आहे. अशा लोकांना आदिवासी म्हणून संबोधले जाते. हे लोक आपल्या रूढी, परंपरा, रिती-रिवाज, सण, उत्सव यांना आजही मानतात व साजरे करतात. म्हणूनच हे लोक आपल्या विशिष्ट संस्कृती तसेच पध्दती यांच्यामुळे इतरांपेक्षा वेगळे असतात.

डी. एन. मुजूमदार यांच्यामते, “आदिवासी म्हणजे एकच समूहाचे नाव असणारा एकाच भूप्रदेशावर राहणारा, एकच बोलीभाषा बोलणारा, विवाह, व्यवसाय व अन्य बाबतीत एकाच प्रकारचे नियम पाळणारा असा कुटूंब समुह होय”.

डब्ल्यू. जे. पेरी. यांनी आदिवासींची कमीत कमी वैशिष्ट्ये स्पष्ट केली आहे. त्यांच्यामते, “समान बोलीभाषा बोलणारा व एकाच समान भूप्रदेशावर वास्तव्य करणाऱ्या समुदायाला ‘आदिवासी समाज’ असे म्हणतात”.

यवतमाळ जिल्ह्यात १६ तालुके असून २१०८ गावे आहेत. जिल्ह्यात आदिवासी जमातीत कोलाम, पारधान, गोंड, आंध, गवारी, पारधी, लोकांच्या वस्ती आहेत. कळंब तालुका हा यवतमाळ जिल्ह्यात येतो. कळंब तालुक्यात आदिवासी जमातीत कोलाम जमात सर्वात जास्त आहे.

आदिवासी कोलाम समाज हा इतरांपेक्षा म्हणजेच इतर समाजापेक्षा वेगळा असतो. तो विशिष्ट भूप्रदेश, कमी प्रमाण, एकाच रक्त संबंधावर आधारित स्वतःची बोलीभाषा परंतु लिपीचा व त्यांच्या ज्ञानाचा अभाव असलेली वेगळी जिवन पध्दती, साधी अर्थव्यवस्था, समान धर्म, सामाजिक एकजिनसीपणा, रूढी, परंपरा, रितिरिवाज, सर्वत्र समान असेल अशा वैशिष्ट्यांनीच कोलाम समाजाचे वेगळेपण दिसून येते. कोलाम हे आपल्या संस्कृतीचे पालन अत्यंत काटेकोरपणे करीत असतात. त्यांच्या जीवनातील सर्व घटनांची चिकित्सा याच निकषांवर ते करित असतात. त्यामुळे जीवनात घडणाऱ्या कोणत्याही घटनेविषयी ते जागृत असतात. त्यांच्या लोकमताचा प्रभाव त्यांच्या जीवनावर पडलेला असतो आणि म्हणूनच त्यांच्या आचरणात भिन्नता आढळत नाही.

सद्यःस्थिती :-

मानवाचा विकासक्रम जाणून घेण्यासाठी आदिवासी कोलाम जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक वैशिष्ट्यांचा अभ्यास करणे महत्वाचे आहे. कारण की अलिकडच्या काळात प्रत्येक समाज व सामाजिक घटकात परिवर्तन होत आहे. परंतु या परिवर्तनाची गती व दिशा प्रत्येक समाज व समूहाची वेगवेगळी दिसून येते. तसेच या परिवर्तनाचा परिणाम आदिवासी समाजवर सुध्दा होत आहे. कारण अलिकडे यांचा विकास घडवून आणण्याकरिता वेगळे कार्यक्रम धोरण, योजना राबविण्यात येत आहे त्यामुळे या घटकांचा परिणाम त्यांच्यावर किती झालेला आहे हे अभ्यासणे महत्वाचे आहे. तसे पाहिले तर आदिवासी जमातीचे लोक आपल्या सामाजिक सांस्कृतिक परंपरा विषयी अत्यंत संवेदनशील असतात. त्यामुळे त्यांच्या

विकासाकरिता आखलेल्या योजनांचा लाभ ते किती घेतात व त्यामुळे त्यांच्यात काही परिवर्तन घडून आलेले आहेत काय? हे सुध्दा अलिकडे महत्वाचे आहे.

शासनाने या लोकांचा व त्यांच्या क्षेत्रांचा विकास घडविण्या करिता आणी त्यांना प्रवाहाता आणण्या करिता प्रयत्न केलेला आहे. १९७० मध्ये त्यांचा विकास करण्याच्या कल्पनेत त्यांची आर्थिक वृद्धी हाच एक घटक महत्वाचा होता. परंतु १९९० मध्ये संयुक्त राष्ट्र संघविकास कार्यक्रम ;न्दपजमक छंजपवदंस कमअमसवचउमदज च्त्वहतउउमद्धए यांच्या मतानुसार आदिवासी समाजाचा केवळ आर्थिक विकास करणे महत्वाचे नसुन त्यांच्या इतरही जीवनोपयोगी घटकांचा विकास करणे महत्वाचे आहे. त्यांना शिक्षणाच्या संधी, आरोग्य सेवा व संपूर्ण जीवनस्तर उंचावणाऱ्या संधी उपलब्ध करून देणे होय. ही विकास प्रक्रिया मानव केंद्रित असावी त्यामुळे मानवी गुणवत्ता वाढण्यास मदत होईल व विकासाच्या संधिचा आधिकाधिक उपयोग करून घेता येईल.

उद्देश :-

- कळंब तालुक्यातील एकूण लोकसंख्येत आदिवासी कोलाम लोकसंख्येचे प्रमाण किती आहे हे अभ्यासणे.
- कोलाम लोकसंख्येच्या अभिक्षेत्रीय वितरणावर भौगोलिक घटकांचा परिणाम कसा व किती झालेला आहे हे अभ्यासणे.
- कळंब तालुक्यातील कोलाम लोकसंख्या व त्यांच्या वसाहतीचे प्रारूप, त्यांच्या आकृतीबंध तपासणे.
- कळंब तालुक्यातील कोलाम लोकसंख्येचा आर्थिकस्तर कसा आहे याचा अभ्यास करणे.
- कोलाम लोकसंख्येचा सामाजिक स्तर व सामाजिक घटकांची उपलब्धता तपासणे.
- ज्या प्रदेशात हे लोक राहतात तेथील वाहतुकीचे प्रारूप, विविध वाहतुकीचे मार्ग याचा अभ्यास करणे.
- कोलाम वसाहती व विविध सेवाकेंद्रे याचा सहसंबंध अभ्यासणे
- कोलाम लोकांचा लोक सहभागातून कसा विकास करता येईल तसेच त्यांच्यामध्ये असणाऱ्या सुप्त शक्तींचा उपयोग कसा करता येईल यावर विचार करणे.

माहिती संकलन व अभ्यास पद्धती

कळंब तालुक्यातील आदिवासी कोलाम जमातीचा अभ्यास करण्यासाठी विविध अभ्यासपध्दतींचा उपयोग करण्यात येईल. हे संशोधन कार्य करतांना काही वेगळ्या दुय्यम आकडेवारीचा उपयोग केला जाईल. परंतु शक्य असेल तेथे प्राथमिक आकडेवारी गोळा केली जाईल. कोलामांचे क्षेत्र त्यांचा आकार, वस्ती त्यांची स्थाननिश्चिती, क्षेत्रफळ, प्रदेशाची उंची प्रत्यक्षात जावून लक्षात घेतली जाईल. कोलामांचे क्षेत्र त्यांचा आकार, वस्ती त्यांची स्थाननिश्चिती, क्षेत्रफळ, प्रदेशाची उंची प्रत्यक्षात जावून लक्षात घेतली जाईल. आकडेवारीचे विश्लेषण करण्याकरिता विविध सांख्यिकीय पध्दतींचा व सुत्राचा वापर करण्यात येईल. या प्रदेशातील शिक्षण सोयी, आरोग्य सुविधा, वाहतुक मार्गांचे जाळे, त्यांचा विकास व लोकसंख्या यांचा परस्पर संबंध अभ्यासना करिता गणितीय पध्दतींचा अवलंब करण्यात येईल. कोलाम लोकसंख्या यांचा प्रदेश, भौगोलिक घटक यांच्यात असलेला परस्पर संबंध तपासण्याचा प्रयत्न केला जाईल. कोलामांच्या जीवनपध्दती रूढी, परंपरा, चालीरीती यांची प्रत्यक्षपणे माहिती गोळा करण्यात येईल. गोळा केलेल्या माहितीचे विविध सांख्यिकीय पध्दतीद्वारे विश्लेषण करण्यात येईल.

निष्कर्ष :-

मानवी जीवनावर पर्यावरणाचा फार मोठा परिणाम होत असतो. नैसर्गिक पर्यावरणात राहणाऱ्या लोकांना आदिवासी कोलाम असे म्हणतात. यांची संपूर्ण जीवनपध्दती पर्यावरणशी निगडीत आहे. त्यामुळेच कळंब तालूक्यातील आदिवासी कोलाम समाजाचा आर्थिक व सामाजिक विकास बाहेरील जगाच्या मानाने कमी झालेला आहे. परंतु विकास कार्यक्रामामुळे त्यांच्या जीवनाचा स्तर कसा वाढवता येईल याचे महत्व त्यांना पटवून दिले तर निश्चितच त्यांचा सामाजिक व आर्थिक विकास होण्यास मदत होईल.

संदर्भ :-

- ❖ Krober A. L. (1948)- Anthropology, Government of Ind -Census of India 2001.
- ❖ Chauhan B. R. (1989) - “India socio –Economic Profiles” .
- ❖ Encyclopedia of Social - Planning Commission. Working is India (1968) Govt. of India
- ❖ Basu S. K. (1983)- Tribble Health of India (Edited) ManaK Publisher’s New Delhi.
- ❖ नायडू वि.आर. (१९७६)— भारत की आदिवासी, राधा पब्लिकेशन, अन्सारी रोड दरीयागंज नई दिल्ली.
- ❖ डॉ. विजय कुमार तिवारी १९९८ .. भारत की जनजातीया हिमालय पब्लिकेशन मुंबई.
- ❖ डॉ. गोविंद गारे – महाराष्टतील जमात काँन्टीनेंटल प्रकाशन पुणे.
- ❖ गुरूनाथ नागगोंडे –भारतीय आदिवासी काँन्टीनेंटल प्रकाशन पुणे.